

KÖNYVEK

AZ OKTATÁSÜGY PROBLÉMÁI A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

SZALMA Ivett

Ph.D-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
H-1093 Budapest, Fővám tér 8.; e-mail: iszalma@gmail.com

Bajomi Iván: *Konfliktusok és konszenzusképzés az oktatásban*. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet–Új Mandátum Kiadó, 2006.

Amint a könyv címe is utal rá, nem várhatunk konkrét megoldásokat az oktatásban jelentkező problémákra, ugyanakkor a kötetben szereplő tanulmányok rávilágítanak arra, hogy miképpen juthatunk el a problémák megoldásainak kidolgozásáig. A téma igényli az interdiszciplináris megközelítést, így egyaránt találkozhatunk szociológiai, politológiai, helyenként pedagógiai és kommunikációelméleti megközelítéseket alkalmazó tanulmányokkal. A kötet Bajomi Iván tizenegy önálló és három társszerzővel együtt írt, nagyrészt korábban publikált tanulmányát foglalja magába.

A három témakörre tagolt kiadvány első részében Bajomi Iván a felsőoktatás rendszerváltást megelőző évtizedeire összpontosít: az új pályázati rendszert és a hallgatók autonómia törekvéseit vizsgálja egy-egy tanulmányban.

A *pályázati rendszerről* című írás az 1976/77-ben bevezetett új pályázati rendszert tárgyalja, amely tervszerűvé próbálta tenni a végzős hallgatók elhelyezkedését, annak érdekében, hogy a friss diplomások területi eloszlása egyenlőbb legyen. Ez a probléma – ha összetettebben jelentkezik is – napjainkban sem ismeretlen: ma is sok fiatal diplomás hagyja el a pályát, mivel nem kap állást a lakóhelyéhez vagy a felsőoktatási intézményhez közel, miközben a depressziós kistérségekben a képesítés nélküli tanárok száma még mindig magas (Imre–Nagy 2003). Egy nehezen szabályozható folyamatot próbáltak befolyásolni, így igen éles formában ütköztek ki a gazdaságfejlesztési és társadalomirányítási ellentmondások, amelyeket a Bajomi Iván részletesen, alapos forrásmunkát végezve, ismertet. Ennek ellenére a probléma bemutatása túlságosan egyoldalúnak tűnik: a szerző csak a fiatal diplomások helyzetére van tekintettel, miközben elmulasztja megnézni, hogy az oktatás színvonala miként változott abban a térségben, ahol az intézkedésnek köszönhetően szakképzett pedagógushoz jutott az iskola.

A fejezet másik tanulmányát, a *Rejtett választóvonalak nyomában – egy magyarországi egyetemi konfliktus* címűt, a szerző Bruszt Lászlóval közösen írta. Ez az írás a hallgatók autonómiatörekvéseit vizsgálja a szocialista időszakban, amelyek akkoriban

két táborra osztották az egyetemi oktatókat. A közölt interjúrészeket érzékletesen dokumentálják, hogy az oktatók társadalmi háttere mennyire erősen meghatározza a diákok nagyobb önállóság iránti igényével kapcsolatos attitűdjeiket. Keretezett szöveg ismerteti a kutatás történetét. Ebben sajnos nem kapott helyet a módszertan pontos leírása, így nem derül ki, hogy hány oktatóval, milyen típusú interjú készült.

A második nagy egység hat írásból áll, melyek az oktatásszociológia központi témájával, azaz az esélyegyenlőségek problémáival foglalkoznak.

Az első tanulmány, a *Hátrányos helyzetű gyermekek nevelése Budapest egyik leromlott városrészében*, a VIII. kerületben vizsgálja a hátrányos helyzetű gyerekek oktatását és társadalmi integrációját a rendszerváltást követő időszakban. A kutatás az ELTE Szociológiai Intézetének hallgatói által írt hét esettanulmányon és a szerző által végzett dokumentumgyűjtésen alapul. Bőséges és alapos információt kaphatunk a témáról a dolgozat olvasásakor. A tanulmány legnagyobb érdeme, hogy folyamataiban tekinti át az eseményeket, és különös gonddal vizsgálja a városrehabilitációs folyamatok társadalmi tétjét.

A fejezet második írása, a Berényi Eszterrel, Erőss Gáborral és Imre Annával közösen írt *Az autonómia fellegvárai - egy kerület és iskolái* című tanulmány, egy nemzetközi kutatás hazai eredményeit mutatja be. Az előbbihez hasonlóan, ez a vizsgálat is egy kerület oktatásügyeit elemzi, azonban itt az anonimitást szem előtt tartva, a vizsgált iskolák álnéven szerepelnek. A dolgozatban fény derül egy, a nyilvánosság előtt talán kevésbé ismert tényre, nevezetesen arra, hogy az általános iskolákban (a speciális tagozatokat kivéve) nem lehet felvételi vizsgát tartani. A kutatás felfedi, hogy az iskolák ezt gyakorta megszegik, az önkormányzatok hallgatólagos beleegyezésével illegális felvételi vizsgákat tartanak, és sajnos ezzel is elősegítik az egyenlőtlenségek súlyosbodását. A másik érdekesség, amellyel a tanulmány ugyancsak hangsúlyosan foglalkozik, az ún. „problémás gyerekek” helyzete. A tanulólétszám csökkenése folytán egyre „keresettebbekké” váltak a tanulási nehézségekkel küzdő diákok, és ezt igazolja az is, hogy megjelennek a „nyíltan”, ill. „rejtetten kétpólusú” stratégiát követő oktatási intézmények. Az iskolák azonban továbbra is csak a terapeutikus megközelítés eszközeihez nyúlnak, és nem vesznek tudomást a „problémás gyermekeket” kibocsátó társadalmi közeg jellemzőiről.

A soron következő *Az önkormányzat és az iskolai szegregáció* című tanulmányban Bajomi Iván az önkormányzatok oktatásirányításban játszott szerepét szem előtt tartva azt elemzi, hogy milyen tényezők hatására termelődnek újjá a magyar oktatási rendszerben a szegregációs folyamatok. Először a roma népesség mai helyzetét tekinti át, majd az önkormányzati finanszírozás gyakorlatát bírálva kiemeli, hogy csak gazdasági szempontból kísérik figyelemmel az iskolákat, miközben a szakmai pedagógiai intézkedéseket figyelmen kívül hagyják. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy mindez főként annak tudható be, hogy a kisebb önkormányzatok jóval szűkösebb anyagi erőforrásokkal rendelkeznek, mint a nagyobbak, és minthogy ezt az állam nem kompenzálja megfelelően, a szakmaiságot képtelenek figyelembe venni. Úgy látszik, hogy a szerző a reformot nem abban látja, hogy az állam vállalja az oktatás finanszírozását az eddigi hozzájáruló szerep helyett, hanem az önkormányzati rendszer olyan átalakításában gondolkodik, amely a kistérségi szintet önálló közigazgatási egységgé változtatná.

A következő tanulmány (*Partneri együttműködés a nyugat-európai kiemelt oktatási körzetekben és idehaza*) a kiemelt oktatási körzetekkel foglalkozik. Ezek alkalmazá-

sának lehetőségét a közelmúltban hazánkban is vizsgálták, három kistérségre francia szakértő bevonásával konkrét tervek is kidolgoztak, ezek azonban nem kerültek a megvalósulás fázisába. A kiemelt oktatási körzetek a pozitív diszkrimináció elvén alapulnak, Nyugat-Európában már régóta szolgálják az egyenlőtlenségek csökkentését. A dolgozat érdekes gondolata, hogy ma már a többletforrásokat nem számolatlanul és nem is csupán a rászorultság mértékében juttatják a hátrányos helyzetű városnegyedekbe. Nyugat-Európában, egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az az igény, hogy az érintettek megfelelő helyzetfelmérés és az intézmények működésének kritikus értékelése alapján dolgozzanak ki a helyi adottságokhoz igazodó fejlesztési terveket. (Hazánkban is valószínűleg ez lenne a járható út.) Hasonló témájú az *Esélyegyenlőség és oktatáspolitikai öt európai országban* című, társszerzőkkel (Berkovits Balázs, Erőss Gábor, Imre Anna) készült tanulmány, amelyben szerzők Anglia, Belgium, Franciaország, Portugália és hazánk példáin keresztül tekintik át, hogy miként változott az oktatásirányítás rendszere az utóbbi 20-30 évben, és hogy a változások miként befolyásolják az egyenlőtlenségeket.

A fejezet utolsó írása a *Munka melletti képzés Franciaországban és Magyarországon* című tanulmány. Az összehasonlítás során nem véletlenül esett a választás Franciaországra: itt nagy súlya van a szakmai továbbképzéseknek. A szerző francia példák alapján tesz javaslatot a hazai munka melletti képzés javítására. Az olvasó számára azonban nem derülnek ki egyértelműen a francia rendszer előnyei és esetleges hiányosságai. Például nem kapunk választ arra, hogy mi a helyzet azokkal a törpe vállalkozásokkal, amelyek nem franchise-rendszerben működnek?

A harmadik rész az országos oktatáspolitikai viták intézményes kereteit vizsgálja. Ebből fakadóan több politikatörténeti és kommunikáció-elméleti megközelítéssel találkozunk ebben a hat tanulmányt felölelő fejezetben, mint az előzőekben. Ezek az írások inkább a politikatudományok iránt érdeklődők figyelmére számíthatnak.

Mindjárt az első, *Az Országos Köznevelési Tanács visszaállítását szorgalmazó '56-os javaslat* című írásban nehezen lehet szociológiai relevanciát találni. Kérdéses továbbá, hogy a fenti címet viselő tanulmányban mennyire van szükség Mérey Ferenc 1948-as szerepvállalásának hosszas tárgyalására. A fejezet következő tanulmányának találó címe van: *Egy társadalmi vita anatómiája*. A szerző kisebb esettanulmányokkal alátámasztott érvelése színes és információban gazdag olvasmánnyá teszi írását. Az *Oktatásügyi érdekszervezetek a rendszerváltás utáni Magyarországon* című tanulmány ismeretgazdag és színes áttekintést nyújt a vizsgált érdekszervezetek gazdálkodásáról, nemzetközi kapcsolatairól, és az állam létrejöttükben játszott ellentmondásos szerepét is elemzi. Rávilágít az önszerveződés területén tapasztalható asszimetriára, például a szülők országos szintű képviselőjét felvállaló kamara késői létrejöttére. Alapos szakirodalmi összefoglalást nyújt, s külön figyelmet érdemel a szerző pártok és az érdekszervezetek kapcsolataival foglalkozó empirikus kutatása. A *Szakmai és politikai erők részvétele a közoktatási törvény megalkotásában* című írás az 1993 nyarán elfogadott közoktatási törvény létrejöttének szociológiai elemzésére tesz kísérletet. Lépésről-lépésre végigköveti a döntés-előkészítés folyamatait, választ ad arra, hogy mi vezetett el a Gázsó-bizottság mellőzéséhez és elemzi a társadalmi vita sajátos funkcióját. Kissé talán túlzottnak tűnik a szerző által használt „Gázsó-bizottság kudarcra” kifejezés, ha figyelembe vesszük, hogy milyen politikai csatározások idézték elő a bizottság működésének beszüntetését. *A kiérleletlen oktatásügyi változások egyenémely*

ellenszere című tanulmány több témát is magába foglal. Először azt vizsgálja, hogy a ciklikus jelenségek milyen károkat okoznak az oktatásnak, ill. miként lehetne kiküszöbölni ezeket a ciklikusságokat. Így jut annak kérdéséhez, hogy a 90-es évek legelején kiiktatták azt az előírást, amely 2/3-os többséget igénylő jogszabállyá nyilvánította az oktatási törvényt. Majd a rendszerváltás utáni megkettőződött konzultatív rendszert tárgyalja. A fejezet utolsó tanulmánya (*Érdekegyeztetés és konzultáció a közoktatásban 1998 és 2002 között*) a konzultatív testületek tényleges működéséről ad képet. Az üléseken készült jegyzőkönyvek, emlékeztetők és hanganyagok elemzésével vizsgálja az érdekegyeztetés folyamatait.

Összegzésképpen elmondható, hogy a szerző kimerítően tárgyalja az oktatásügyi konfliktus- és konszenzusképződés folyamatait. Problémaorientált kérdésfelvetései, gazdag tényanyaga hasznos és izgalmas olvasmánnyá teszik tanulmánygyűjteményét, amely a szociológusok mellett más szakterületek (politológusoknak, történészeknek) képviselőihez is szól, és nem utolsó sorban a gyakorló pedagógusok is haszonnal forgathatják.

IRODALOM

Imre N.–Nagy M. (2003): Pedagógusok. In Halász G.–Lannert J.: *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.